

Curs Biostatistica 2017 - Laborator 3 & 4

Contents

1	Compararea proporțiilor, tabele de contingență 2×2	1
1.1	Aproximarea normală	1
1.2	Pearson χ^2	3
1.3	Raportul de verosimilitate maximă	5
1.4	Testul exact al lui Fisher	7
1.5	Date pereche - Testul lui McNemar	11
2	Tabele de contingență $r \times c$	12
2.1	Testul χ^2 al lui Pearson	12
2.2	Testul bazat pe raportul de verosimilitate	13
2.3	Testul aproximat al lui Fisher	13

1 Compararea proporțiilor, tabele de contingență 2×2

1.1 Aproximarea normală

Un studiu clinic a investigat efectele metodelor contraceptive orale (OC) asupra bolilor de inimă la femeile cu vârste între 40 și 44 de ani. Cercetătorii au găsit că printre 5000 de femei care utilizau metode contraceptive orale la momentul studiului (cazuri), 13 dintre acestea au dezvoltat un infarct miocardic (MI) (pe o perioadă de 3 ani) pe când printre 10000 de femei care nu au folosit niciodată OC (grupul de control) doar 7 au dezvoltat MI (pe aceeași perioadă). Vrem să vedem dacă există vreo asocierie între consumul de anticoncepționale pe cale orală și incidența infarctului miocardic (pe această perioadă).

Dacă notăm cu $p_1 = \mathbb{P}(MI | OC)$ și $p_2 = \mathbb{P}(MI | non - OC)$ atunci vrem să testăm:

$$\begin{aligned}H_0 : p_1 &= p_2 \\H_1 : p_1 &\neq p_2\end{aligned}$$

```
n1 = 5000 # nr total cazuri OC
n11 = 13 # nr cazuri cu MI

n2 = 10000 # nr total control non-OC
n21 = 7 # nr control cu MI

p1 = n11/n1
p2 = n21/n2

p = (n11+n21)/(n1+n2) # proportia comuna - pooled p

# Verificam daca putem aplica aproximarea normala
n1*p*(1-p)>5
```

```
## [1] TRUE
n2*p*(1-p)>5

## [1] TRUE
# Calculam statistica de test cu corectia de continuitate
z = (abs(p1-p2)-0.5*(1/n1+1/n2))/sqrt(p*(1-p)*(1/n1+1/n2))
z

## [1] 2.768839
# Calcul de p-valoare: test bilateral
pval = min(2*(1-pnorm(z)),1)
pval

## [1] 0.005625635
# Intervalul de incredere

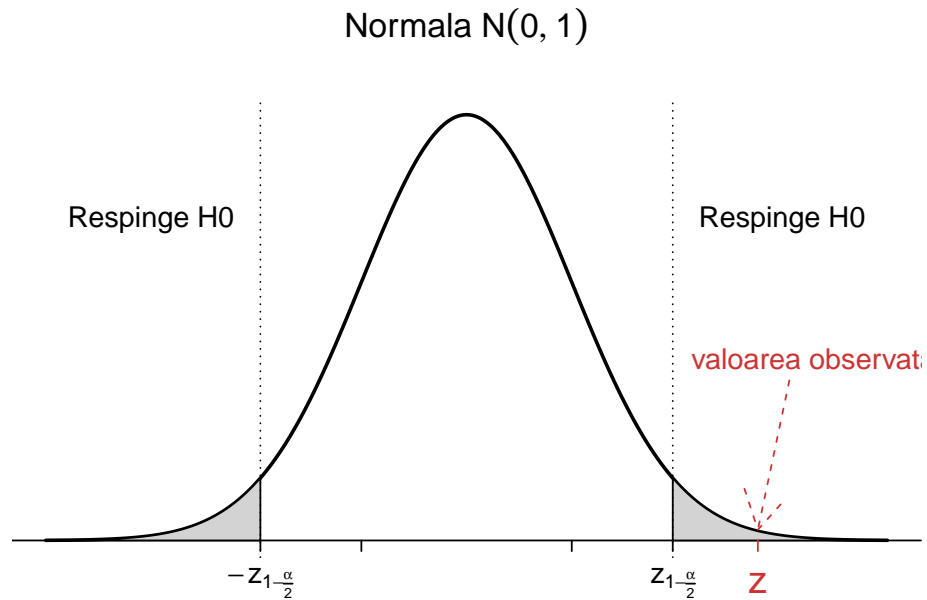
cat("IC pentru p1-p2 la pragul de semnificatie 95% este \n",
    "IC = [", p1-p2 - qnorm(0.975) *sqrt(p*(1-p)*(1/n1+1/n2)), ",",
    p1-p2 + qnorm(0.975) *sqrt(p*(1-p)*(1/n1+1/n2)),"]")

## IC pentru p1-p2 la pragul de semnificatie 95% este
## IC = [ 0.0006612366 , 0.003144216 ]
# Intervalul de incredere Agresti & Caffo 2000

p1b = (n1+1)/(n1+2)
p2b = (n2+1)/(n2+2)

cat("IC (Agresti-Caffo) pentru p1-p2 la pragul de semnificatie 95% este \n",
    "IC = [", p1b-p2b - qnorm(0.975) *sqrt(p1b*(1-p1b)/(n1+2)+p2b*(1-p2b)/(n2+2)), ",",
    p1b-p2b + qnorm(0.975) *sqrt(p1b*(1-p1b)/(n1+2)+p2b*(1-p2b)/(n2+2)),"]")

## IC (Agresti-Caffo) pentru p1-p2 la pragul de semnificatie 95% este
## IC = [ 0.0004336558 , 0.003564425 ]
```


Concluzionăm că folosirea de anticoncepționale pe cale orală este semnificativ asociat cu incidența crescută de cazuri de MI pe perioada de 3 ani. Puteți crea o funcție care să automatizeze procesul ?

1.2 Pearson χ^2

Considerăm aceeași problemă de mai sus dar o scriem sub formă de tabel de contingență 2×2 (tabelul observat):

	MI	non-MI	Total
OC	13	4987	5000
non-OC	7	9993	10000
Total	20	14980	15000

Calculul tabelului de pe care ne așteptăm să-l observăm ($E_{ij} = \frac{n_{i.}n_{.j}}{n}$):

```
# Observat
n11 = 13
n1o = 5000
n12 = n1o-n11

n21 = 7
n2o = 10000
n22 = n2o-n21

no1 = n11+n21
no2 = n12+n22
```

```

n = n1o+n2o

#Asteptat
e11 = n1o*no1/n
e12 = n1o*no2/n
e21 = n2o*no1/n
e22 = n2o*no2/n

Mobs = matrix(c(n11,n12,n21,n22),ncol = 2, byrow = T,
              dimnames = list(c("OC","non-OC"), c("MI", "non-MI")))

Mexp = matrix(c(e11,e12,e21,e22),ncol = 2, byrow = T,
              dimnames = list(c("OC","non-OC"), c("MI", "non-MI")))

Mexp

```

```

##           MI    non-MI
## OC        6.666667 4993.333
## non-OC    13.333333 9986.667

```

	MI	non-MI
OC	6.666667	4993.333
non-OC	13.333333	9986.667

Calculul statisticii de test cu corecția lui Yates:

$$X^2 = \sum_{i=1}^2 \sum_{j=1}^2 \frac{(|O_{ij} - E_{ij}| - 0.5)^2}{E_{ij}} \sim_{H_0} \chi_1^2$$

```

X2 = (abs(n11-e11)-0.5)^2/e11 + (abs(n12-e12)-0.5)^2/e12 +
      (abs(n21-e21)-0.5)^2/e21 + (abs(n22-e22)-0.5)^2/e22
X2

```

```
## [1] 7.666472
```

```

pval = 1-pchisq(X2,1) #df = 1
pval

```

```
## [1] 0.005625635
```

Sau folosind testul lui Pearson cu corecția lui Yates `chisq.test` avem:

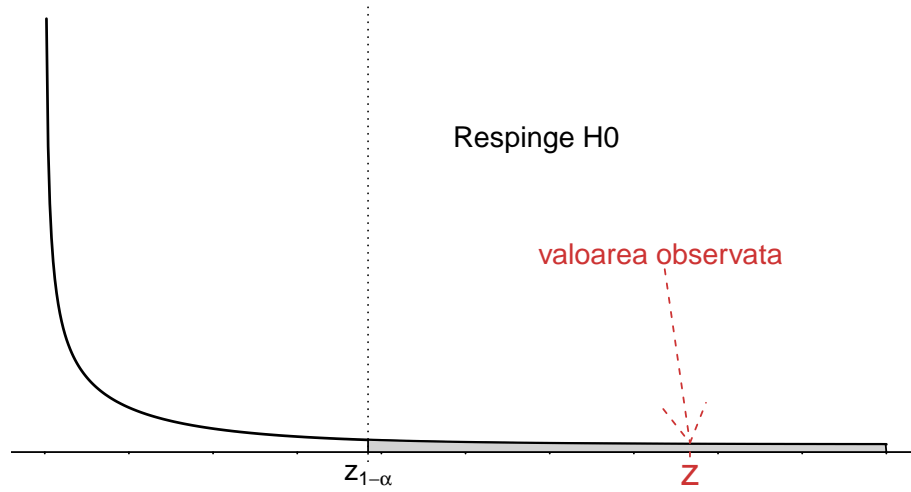
```
chisq.test(Mobs)
```

```

##
##  Pearson's Chi-squared test with Yates' continuity correction
##
## data:  Mobs
## X-squared = 7.6665, df = 1, p-value = 0.005626

```

Repartitia χ^2 cu un grad de libertate

Același rezultat se obține și dacă folosim testul `prop.test`, acesta fiind un caz particular al testului hi-pătrat:

```
prop.test(Mobs)
```

```
##
## 2-sample test for equality of proportions with continuity
## correction
##
## data:  Mobs
## X-squared = 7.6665, df = 1, p-value = 0.005626
## alternative hypothesis: two.sided
## 95 percent confidence interval:
##  0.0002463116 0.0035536884
## sample estimates:
## prop 1 prop 2
## 0.0026 0.0007
```

1.3 Raportul de verosimilitate maximă

În contextul exemplului de mai sus vrem să vedem testul bazat pe raportul de verosimilitate. Considerând modelul multinomial $(n_{11}, n_{12}, n_{21}, n_{22}) \sim \mathcal{M}(n; p_{11}, p_{12}, p_{21}, p_{22})$, obținem raportul de verosimilitate

$$\Lambda(x) = \frac{\sup_{\theta \in \Theta_0} L(\theta|x)}{\sup_{\theta \in \Theta} L(\theta|x)} = \prod_{i=1}^2 \prod_{j=1}^2 \left(\frac{n_{i.} \times n_{.j}}{n \times n_{ij}} \right)^{n_{ij}}$$

și din teorema lui Wilks (cazul multidimensional) avem $-2 \log \Lambda \rightarrow \chi^2(d - d_0)$ unde $d = \dim(\Theta)$ și $d_0 = \dim(\Theta_0)$. În cazul nostru

$$\Theta = \left\{ (p_{11}, p_{12}, p_{21}, p_{22}) \mid p_{ij} \in (0, 1), \sum_{i=1}^2 \sum_{j=1}^2 p_{ij} = 1 \right\}$$

$$\Theta_0 = \left\{ (p_1 q_1, p_1 q_2, p_2 q_1, p_2 q_2) \mid p_i, q_j \in (0, 1), \sum_{i=1}^2 p_i = 1, \sum_{j=1}^2 q_j = 1 \right\}$$

unde p_i și q_j sunt repartițiile marginale. Obținem că $\dim(\Theta) = 4-1$ iar $\dim(\Theta_0) = 4-2$, deci $-2 \log \Lambda \rightarrow \chi^2(1)$.

```
# Observat
n11 = 13
n1o = 5000
n12 = n1o-n11

n21 = 7
n2o = 10000
n22 = n2o-n21

no1 = n11+n21
no2 = n12+n22

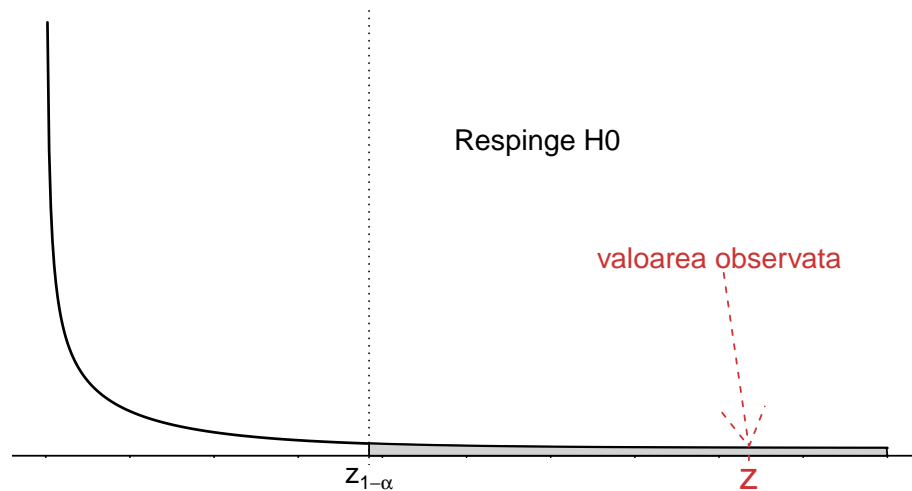
LRT = n11*log((n1o*no1)/(n*n11)) + n12*log((n1o*no2)/(n*n12)) +
      n21*log((n2o*no1)/(n*n21)) + n22*log((n2o*no2)/(n*n22))
LRT = -2*LRT
LRT
```

```
## [1] 8.354617
```

```
pval = 1-pchisq(LRT,1) #df = 1
pval
```

```
## [1] 0.003847085
```

Repartiția χ^2 cu un grad de libertate (LRT)

Să creăm o funcție care automatizează procesul:

```

LRT1 = function(dat){
  # dat este sub forma de matrice
  rs = rowSums(dat) # apply(dat, 1, sum)
  cs = colSums(dat) # apply(dat, 2, sum)

  n = sum(dat)

  expected <- outer(rs,cs,"*")/n

  lrt <- -2*sum(dat * log(expected/dat))

  dm = dim(dat) # dimensiunea tabloului pentru a calcula gradele de libertate
  pval = 1-pchisq(lrt,(dm[1]-1)*(dm[2]-1))

  cat("Statistica LRT este ", lrt, "\n")
  cat("P-valoarea testului bazat pe raportul de verosimilitate este ", pval)

  return(list(statistic = lrt, pvalue = pval))
}

Mobs = matrix(c(n11,n12,n21,n22),ncol = 2, byrow = T,
              dimnames = list(c("OC","non-OC"), c("MI", "non-MI")))

LRT1(Mobs)

## Statistica LRT este 8.354617
## P-valoarea testului bazat pe raportul de verosimilitate este 0.003847085

## $statistic
## [1] 8.354617
##
## $pvalue
## [1] 0.003847085

```

1.4 Testul exact al lui Fisher

Să presupunem că vrem să investigăm legătura dintre regimul bogat în sare și decesul datorat unei boli cardiovasculare (CVD). Să presupunem că suntem în contextul unui studiu retrospectiv efectuat pe un grup de bărbați cu vârste cuprinse între 50 și 54 de ani dintr-o anumită regiune geografică care au decedat pe parcursul unui luni. S-a încercat introducerea în studiu a unui grup cât mai omogen (s-a încercat includerea în studiu a unui număr egal de persoane care au decedat din cauză de CVD și care au decedat din alte cauze). S-a obținut următorul tabel:

	Ridicat Sare	Scazut Sare	Total
non-CVD	2	23	25
CVD	5	30	35
Total	7	53	60

Tabelul pe care ne așteptam să-l obținem (H_0) este:

```

# Observat
n11 = 2
n1o = 25
n12 = n1o-n11

n21 = 5
n2o = 35
n22 = n2o-n21

no1 = n11+n21
no2 = n12+n22

n = n1o+n2o

#Asteptat
e11 = n1o*no1/n
e12 = n1o*no2/n
e21 = n2o*no1/n
e22 = n2o*no2/n

MobsF = matrix(c(n11,n12,n21,n22),ncol = 2, byrow = T,
               dimnames = list(c("non-CVD", "CVD"), c("Ridicat Sare", "Scazut Sare")))

MexpF = matrix(c(e11,e12,e21,e22),ncol = 2, byrow = T,
               dimnames = list(c("non-CVD", "CVD"), c("Ridicat Sare", "Scazut Sare")))

MexpF

```

##	Ridicat Sare	Scazut Sare
## non-CVD	2.916667	22.08333
## CVD	4.083333	30.91667

	Ridicat Sare	Scazut Sare
non-CVD	2.916667	22.08333
CVD	4.083333	30.91667

Observăm că avem două celule în tabelul așteptat care conțin mai puțin de 5 observații prin urmare nu putem folosi metodele de mai sus (aproximarea normală, testul lui Pearson sau testul bazat pe raportul de verosimilitate). Dacă am încerca am obține:

```

# Testul lui Pearson (Hi patrat)

chisq.test(MobsF)

## Warning in chisq.test(MobsF): Chi-squared approximation may be incorrect
##
## Pearson's Chi-squared test with Yates' continuity correction
##
## data:  MobsF
## X-squared = 0.11552, df = 1, p-value = 0.7339
# Testul bazat pe raportul de verosimilitate

LRT1(MobsF)

```



```
## Statistica LRT este 0.5810517
## P-valoarea testului bazat pe raportul de verosimilitate este 0.4459004

## $statistic
## [1] 0.5810517
##
## $pvalue
## [1] 0.4459004
```

Enumerăm tabelele și probabilitățile lor de apariție:

```
# Fixez marginalele

n1o = 25
n2o = 35

no1 = 7
no2 = 53

for (i in 0:7){
  cat("-----\n")
  cat("Tabelul ", i+1, " :\n")

  # calculez valorile din tabel
  n11 = i
  n12 = n1o - n11
  n21 = no1 - n11
  n22 = no2 - n12

  MobsF1 = matrix(c(n11,n12,n21,n22),ncol = 2, byrow = T,
    dimnames = list(c("non-CVD", "CVD"), c("Ridicat Sare", "Scazut Sare")))

  print(MobsF1)

  cat("Probabilitatea de a obtine tabelul ", i+1, " este ",
    dhyper(i, no1, no2, n1o), "\n")
  cat("-----\n")
}
```

```
## -----
## Tabelul 1 :
##      Ridicat Sare Scazut Sare
## non-CVD      0      25
## CVD          7      28
## Probabilitatea de a obtine tabelul 1 este 0.0174117
## -----
## -----
## Tabelul 2 :
##      Ridicat Sare Scazut Sare
## non-CVD      1      24
## CVD          6      29
## Probabilitatea de a obtine tabelul 2 este 0.1050706
## -----
## -----
## Tabelul 3 :
##      Ridicat Sare Scazut Sare
```

```

## non-CVD          2          23
## CVD              5          30
## Probabilitatea de a obtine tabelul 3 este 0.2521695
## -----
## -----
## Tabelul 4 :
##      Ridicat Sare Scazut Sare
## non-CVD          3          22
## CVD              4          31
## Probabilitatea de a obtine tabelul 4 este 0.3118225
## -----
## -----
## Tabelul 5 :
##      Ridicat Sare Scazut Sare
## non-CVD          4          21
## CVD              3          32
## Probabilitatea de a obtine tabelul 5 este 0.214378
## -----
## -----
## Tabelul 6 :
##      Ridicat Sare Scazut Sare
## non-CVD          5          20
## CVD              2          33
## Probabilitatea de a obtine tabelul 6 este 0.0818534
## -----
## -----
## Tabelul 7 :
##      Ridicat Sare Scazut Sare
## non-CVD          6          19
## CVD              1          34
## Probabilitatea de a obtine tabelul 7 este 0.01604969
## -----
## -----
## Tabelul 8 :
##      Ridicat Sare Scazut Sare
## non-CVD          7          18
## CVD              0          35
## Probabilitatea de a obtine tabelul 8 este 0.00124467
## -----

```

Aplicăm testul exact al lui Fisher `fisher.test`:

```
fisher.test(MobsF)
```

```

##
## Fisher's Exact Test for Count Data
##
## data:  MobsF
## p-value = 0.6882
## alternative hypothesis: true odds ratio is not equal to 1
## 95 percent confidence interval:
##  0.04625243 3.58478157
## sample estimates:
## odds ratio
##  0.527113

```

P-valoarea în R este calculată după formula:

$$pvalue = \sum_{\{i: \mathbb{P}(i) \leq \mathbb{P}(obs)\}} \mathbb{P}(i)$$

care în cazul nostru devine

```
n1o = 25
n2o = 35

no1 = 7
no2 = 53

n11 = 2

ps = dhyper(0:no1, no1, no2, n1o)
pobs = dhyper(n11, no1, no2, n1o)

pval = sum(ps[ps<=pobs])
pval

## [1] 0.6881775
```

1.5 Date pereche - Testul lui McNemar

Ne propunem să comparăm două regimuri de chimioterapie pentru pacienții cu cancer la sân care au efectuat operația de mastectomie. Cele două grupuri de tratament investigate ar trebui să fie cât mai comparabile din punct de vedere al celorlalți factori. Presupunem că un studiu de potrivire (matched study) a fost pregătit așa încât din fiecare pereche (potrivită din punct de vedere al vârstei și a condițiilor clinice) s-a selectat aleator un membru căruia i-a fost administrat tratamentul A iar celuilalt membru tratamentul B. Pacienții au fost urmăriți pe o perioadă de 5 ani, iar variabila de interes a fost supraviețuirea în această perioadă. S-au obținut următoarele date:

	Supraviețuit	Decedat	Total
A	526	95	621
B	515	106	621
Total	1041	201	1242

Observăm că nu putem folosi testul lui Pearson (cu corecția lui Yates) deoarece datele nu sunt *independente*. Dacă am folosi am obține:

```
M1csq = matrix(c(526,95,515,106),ncol = 2, byrow = T)
chisq.test(M1csq)
```

```
##
## Pearson's Chi-squared test with Yates' continuity correction
##
## data:  M1csq
## X-squared = 0.59357, df = 1, p-value = 0.441
```

Construim următorul tabel, în care unitatea de analiză nu mai este *pacientul* ci *perechea* iar perechile sunt clasificate după cum membrii acelei perechi au supraviețuit sau nu o perioadă post-operatorie de 5 ani (liniile

tabelului sunt rezultatele pacientului care a urmat tratamentul A iar coloanele sunt rezultatele pacientului care a urmat tratamentul B):

	Supraviețuit	Decedat	Total
Supraviețuit	510	16	526
Decedat	5	90	95
Total	515	106	621

Observăm că 600 (510+90) de perechi au avut același rezultat (perechi concordante) și doar 21 de perechi au avut rezultate diferite (perechi neconcordante).

Aplicăm testul lui McNemar `mcnemar.test` :

```
M1 = matrix(c(510,16,5,90),ncol = 2, byrow = T,
             dimnames = list(c("Supraviețuit", "Decedat"),
                             c("Supraviețuit", "Decedat")))
mcnemar.test(M1)

##
## McNemar's Chi-squared test with continuity correction
##
## data:  M1
## McNemar's chi-squared = 4.7619, df = 1, p-value = 0.0291
```

2 Tabele de contingență $r \times c$

Următorul tabel prezintă repartitia grupelor de sânge (A, B, AB și O) în trei eșantioane de cetățeni afro-americani care trăiesc în trei state diferite (Florida, Iowa și Missouri). Vrem să testăm la un nivel de semnificație $\alpha = 0.5$ dacă repartitia grupelor de sânge pentru cetățenii afro-americani diferă de-a lungul celor trei state.

	A	B	AB	O	Total
Florida	122	117	19	244	502
Iowa	1781	1351	288	3301	6721
Missouri	353	269	60	713	1395
Total	2256	1737	367	4258	8618

2.1 Testul χ^2 al lui Pearson

Tabelul pe care ne așteptăm să-l observăm atunci când ipoteza nulă este adevărată:

```
matAA_observed = rbind(c(122, 117, 19, 244),
                       c(1781, 1351, 288, 3301),
                       c(353, 269, 60, 713))

rs = rowSums(matAA_observed)
cs = colSums(matAA_observed)
```

```
n = sum(matAA_observed)

matAA_expected <- outer(rs,cs,"*")/n
```

	A	B	AB	O	Total
Florida	131.4124	101.1806	21.37781	248.0292	502
Iowa	1759.4078	1354.6504	286.21571	3320.7262	6721
Missouri	365.1799	281.1691	59.40647	689.2446	1395
Total	2256.0000	1737.0000	367.00000	4258.0000	8618

Aplicând funcția `chisq.test` obținem:

```
chisq.test(matAA_observed)

##
##  Pearson's Chi-squared test
##
## data:  matAA_observed
## X-squared = 5.6382, df = 6, p-value = 0.4649
```

2.2 Testul bazat pe raportul de verosimilitate

Aplicând funcția `LRT1` construită anterior obținem p-valoarea testului bazat pe raportul de verosimilitate:

```
LRT1(matAA_observed)

## Statistica LRT este 5.548169
## P-valoarea testului bazat pe raportul de verosimilitate este 0.475654

## $statistic
## [1] 5.548169
##
## $pvalue
## [1] 0.475654
```

2.3 Testul aproximat al lui Fisher

Testul exact al lui Fisher poate fi aplicat și în cazul tabelelor de tip $r \times c$ (pentru o generalizare a testului prezentat la curs puteți consulta <http://mathworld.wolfram.com/FishersExactTest.html>) numai că numărul de tabele pe care trebuie să le generăm devine prohibitiv. În acest caz putem aproxima p-valoarea testului cu ajutorul metodelor de tip Monte-Carlo.

Generalizând raționamentul din cazul 2×2 obținem că probabilitatea (condiționată) de a observa un tabel dat fiind marginalele (pe rânduri și pe coloane) este dată de:

$$\mathbb{P}(tabel) = \frac{\prod_{i=1}^r n_{i.}! \prod_{j=1}^c n_{.j}!}{n! \prod_{i=1}^r \prod_{j=1}^c n_{ij}!} \propto \frac{1}{\prod_{j=1}^c n_{ij}!}$$

```

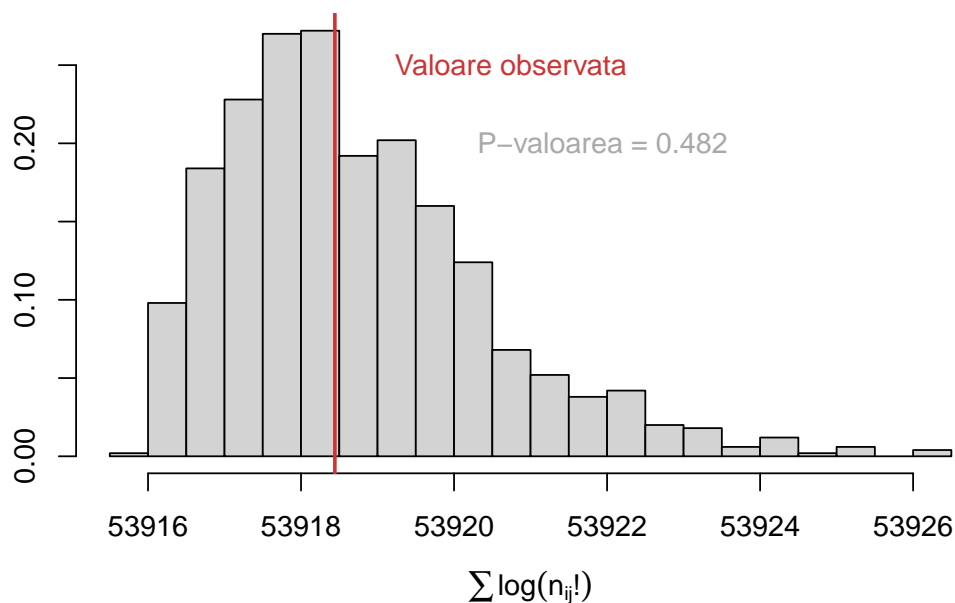
fisher <- function(tab, n.sim=1000, return.all=FALSE, prnt=FALSE){
  bot0 <- sum(lgamma(tab+1))# lgamma - logaritm natural din gamma - logaritm din factorial

  bot <- 1:n.sim
  a <- list(rep(row(tab),tab), rep(col(tab),tab))
  for(i in 1:n.sim) {
    a[[1]] <- sample(a[[1]])
    bot[i] <- sum(lgamma(table(a)+1))
    if(prnt) { if(i == round(i/10)*10) cat(i,"\n") }
  }
  if(return.all) return(list(bot0, bot, mean(bot0 <= bot)))
  cat("P-valoarea aproximata cu Monte Carlo este ", mean(bot0 <= bot))
}

set.seed(5)
fisher(matAA_observed)

```

```
## P-valoarea aproximata cu Monte Carlo este 0.482
```


Același rezultat îl obținem și dacă folosim funcția `fisher.test` (care este mai rapidă):

```
fisher.test(matAA_observed, simulate.p.value = TRUE, B = 1000)
```

```

##
## Fisher's Exact Test for Count Data with simulated p-value (based
## on 1000 replicates)
##
## data: matAA_observed
## p-value = 0.4975
## alternative hypothesis: two.sided

```